

DVAJSET LET DOLGO SO TORKARJI OSKRBOVALI ALJAŽEV DOM

SPOMINI TORKARJEVE MARE

IVANKA KOROŠEC

Z gospo **Maro Žnidarjevo** sva se pogovarjali neko popoldne kmalu po praznovanju 100-letnice PZS. Pogovarjali pravzaprav ni prava beseda, kajti moj svinčnik ni mogel čisto dohitevati njenih besed in moje misli ne njenih spominov, saj so se iz nepogašene iskre razplamteli v pravi požar. Izza triroglega Babjega zoba in nazobčanega hrbta Jelovice je sonce skozi okno pošiljalo svoj pozdrav v dnevno sobo. Na mizi se je med mnogimi albumi s slikami brž znašla steklenica in doma pečen jabolčni zavitek.

Dekliški priimek gospe Mare Žnidarjeve je Torkar. Kdo ne pozna Torkarjev, legendarnih oskrbnikov **Jožeta** in **Minke Torkar** iz Aljaževega doma v Vratih! Poznali so ju malone vsi plezalci in planinci in še danes se ju spominjajo s hvaležnostjo in spoštovanjem. Od 1921. do 1941. leta sta skupaj z družino oskrbovala Aljažev dom. Polnih dvajset let sta vztrajala, do konca zapisana goram, priklenjena nanje z nevidnimi nitmi. Vzgojila sta petero otrok v poštene, pokončne ljudi. Dva sinova in tri hčerke so odraščali z njima vsako poletje globoko pod ostenji očaka. Jeseni in pozimi so otroci hodili v šolo v Ribnem, spomladi pa so se nezadržno odpravili pod vznožje Triglava. Torkarjeva družina je bila pravi pójem dobrih planinskih oskrbnikov, Aljažev dom je bil zanje njihov drugi dom. In ne samo njim, ampak tudi mnogim obiskovalcem planin.

Mara Žnidar je ena od hčera Minke in Jožeta Torkarja. In pomislite: celo ulica v Lescah, kjer živi, se imenuje Planinska!

LETA 1921 STA PRVIČ PREVZELA DOM

Aljažev dom je še danes najbolj obiskana in ena izmed najpomembnejših slovenskih planinskih postojank. Večina pristopnikov na Triglav s severne strani se odpravi nanj prav od tu, poleg tega pa je tudi izhodišče za mnoge druge ture in izlete. Kočo iz leta 1904 je pet let kasneje porušil plaz, leta 1910 pa so zgradili na varnem mestu današnji dom. Največ zaslug za graditev je seveda imel **Jakob Aljaž**, po katerem so dom tudi imenovali.

»Rojena sem bila spomladi 1917 v Ribnem,« pripoveduje gospa Mara in se ob tem spominja svojih nepozabnih staršev. »Moja mama je bila doma iz Bohinjske Bele. Stara starša sta oba umrla v enem letu in zapustila osem sirot. Kmet, ki je bil postavljen za jeroba, je bil trd in brezsrčen. Ko so pobirali krompir, je rekel: Naši

južinat, Vozvov pa domú! K sreči se je za otroke zavzel stric. Tako so se vsi izučili; dva sta bila financarja, eden carinik, eden krojač, eden sedlar, ena od deklet je imela kasneje trgovino, mojo mamo pa so vzeli na Dunaj, kjer se je izučila za izvrstno kuharico. Kadar je imela dopust, je prišla domov na Bohinjsko Belo in je pomagala pri Fridu. Ata je hodil tja jest - in tako sta se spoznala. Kasneje je bila mama za hišno v Zlatorogu v Bohinju, ata pa je tja vozil pošto. Po poroki sta živela v Ribnem. Leta 1921 sta prvič prevzela Aljažev dom. Torej sem bila štiri leta stara, ko sem opravila prvo oskrbnitvo v Vratih!

Spominjam se, kako smo vsako leto potovali v Vrata. Vso prtljago in stvari smo peljali najprej na vlak na Bled, sami pa smo prišli v Lesce, kamor nas je vozil Kokčev oča z vozom. Kasneje nas je vozil Jaklnov, po domače **Jozlnov Joža**. To je bil gorski vodnik in človek, ki ima veliko planinskih zaslug. Na Kredarico je prav on največ znosil. Jozlnov Joža je bil res od sile. To pove že zgodba, kako je rešil življenje sinu **oskrbnika Bitenca** iz Staničeve koče. Malemu Mitju (danes je to znani in ugledni gledališki in filmski igralec **Demetriji Bitenc**) se je vnel slepič. Bilo bi po njem, če ne bi bilo v bližini Jozlnovega Joža. Dal je fantiča na krošnjo in ga skozi Kot odnesel v Mojstrano, od tam pa s kolesom odpeljal v bolnišnico na Jesenice, kje so ga nemudoma operirali.«

SOSEDJE DR. ŠLAJMERJA

Ker kmetje niso dobili pastirjev za pašo živine v Vratih, so krave imeli na skrbi Torkarjevi otroci. Takrat 10-letna Mara in njen 12-letni brat Stan-ko sta se naučila molzti. Ko sta hodila za kravami, so se jima pripetile vsakovrstne reči, ki pri poslušalcih še danes zbujajo obilo smeha.

»Ko sva spet enkrat šla za kravami, je hudo deževalo. Dež se je zlival z neba, ogrnjena sva bila s pelerino. Gredoč sva morala iti mimo karavle. Graničarji so imeli gramofon in so poslušali muziko. Tudi naju je tako pritegnila, da sva se ustavila in celo zaplesala. To bi morali videti! V dežju in v pelerinah, kako sva plesala! Potem sva se šele spomnila na krave. Včasih sva jih dobila, včasih pa ne. Če sva jih našla, sva jih pomolzla, če jih nisva, so zjutraj prišle dol do Bistrice, ker jih je tako tiščalo mleko. Črnogorski graničarji so nama včasih dali sladkor: poslušala sva njihovo škripanje na gusle, a za sladkarije se je vse preneslo.«

Oh, ta blaženi čas! Ti blaženi spomini!

»Moja najmlajša sestra Iva je bila stara 14 dni, ko so jo v dežju na vozu pripeljali od doma v Aljažev dom v Vratih. Mama se je takrat zelo prehladila. Na vso srečo je v bližini imel **dr. Štajmer** svojo vilo in nam je večkrat priskočil na pomoč. Mami je svetoval ovčje mleko in ribje olje, da si je spet opomogla. Tudi sicer je imel precej dela z nami, otroki. Še celo na številnih fotografijah se vidi, da je bil kar naprej kakšen od nas obvezan. Ko sem šla k prvemu obhajilu v Ribno, sta me spremljala ata in brat Jože, pa je neki pes tako ugriznil Jožeta, da je moral takoj k dr. Štajmerju . . .

Otroci smo bili kot samorastniki, saj nas starša nista utegnila posebej paziti. Enkrat smo se izmuznili in šli sami dol v Mojstrano. Vseposvods so nas iskali, našo mamo pa je zelo skrbelo.«

ALJAŽEVI FILANI FLANCATI

Vso robo, hrano in kar je bilo pač potrebno jim je sprva vozil **Gregor Lah**, po domače Preskinov. Zelo dober možak je bil in njegovo ime je bilo Mari tako všeč, da je že tedaj sklenila, da bo sinu, če ga bo kdaj imela, dala ime Gregor (in mu ga je res). Kasneje pa jim je vozil Jozilnov Joža. Bil je nepogrešljiv. Ni samo vozil, če je bilo treba, je tudi pomival posodo in vsestransko pomagal. Otroci so morali že zgodaj prijeti za delo. Že čisto majhni so morali nositi drva in pomagati pri gospodinjstkih opravilih, nabirali so tudi borovnice in jagode.

»Šola se je za nas končala že aprila, začela pa se je 10. oktobra. V šali smo rekli, da bomo izobraženi bolj kot drugi vaški otroci, saj smo bili ves čas med najrazličnejšimi ljudmi.

Vedno smo hodili bos, nešteto kač smo pobili, vendar nikoli ni nobena nikogar picila. Imeli pa smo navajenega rdečega gada, da je hodil pit mleko iz globinove škatalice doli pod škarpo. Nekoč pa smo ga neusmiljeno obsodili na smrt . . . Tudi igrali smo se, saj je delo vsakega otroka tudi igra. Iz ilovice, ki jo je bilo v bližini veliko, smo naredili hišice in celo turisti so občudovali naše izdelke.«

Gospa Mara se še dobro spominja župnika Aljaža. V jeseni, ob zaključku sezone, so bili povabljeni k njemu na Dovje.

»Z velikim veseljem smo otroci v farovžu čakali, da nam je kuharica Micka postregla s »ta filanimi flancati«. A najprej smo morali vsi pogledati Triglav skozi Aljažev daljnogled. Tudi mi, čeprav smo ga od blizu gledali célo poletje!

Aljaž je vsako leto pripeljal z »lajterbogom«, lojtrnikom, svojo družbo v Vrata in so tam imeli piknik. Bil je hecen, v spominu imam njegov dobrodušen obraz in njegov smeh, ki je zmerom odmeval iz jedilnice.

Ata je hodil v Mojstrano po kruh s kolesom. Natorvil je po 30 štruc. Otroci pa smo ga hodili čakati k Peričniku. Ata je imel tam pod skalo

Mara Žnidar doma v dnevni sobi med spomini in fotografijami

skrit »grinšpon«, v žganje namočen gorski pelin, zalit z vodo, ki služi, kakor pravi **dr. Miha Potočnik**, pregretim, da se ne prehlade, če je mraz, pa za to, da manj zebe in je torej univerzalno sredstvo. Tam pri Peričniku smo vedno pomalicali, ata je vedno kupil dobrega hamburgerja in tudi svež kruh nam je teknil. Potem smo mu v klanec pomagali potiskati kolo in težko breme.«

DRUŽINSKO OSKRBNišKO PODJETJE

Gospa Mara je v otroških in mladostnih letih srečala mnoge znane in slavne osebe in osebnosti. Spominja se **dr. Klementa Juga**, pisatelja **Janeza Jalna**, **Milke** in **Metoda Badjure**, **Smrčarjevega Miha** - dr. Potočnika, **dr. Stanka Tominška**, **dr. Hafnerje**, **Čopovega Joža** in še mnogih drugih, ki so bili v Aljaževem domu stalni gostje.

Poleti 1928 so snemali film; pisatelj Janez Jalen je prispeval scenarij in je bil tedaj pogosto v Vratih. »Imel je navado reči: Otroci, scat, pa spat! Vsak dan je imel mašo, enkrat je našega ata prištimal, da mu je ministriral. Ata se je sicer izgovarjal, da ne ve, kako in kaj, pa mu ni nič pomagalo. Moral se je vdati in ministrirati. A humorist, kakršen je bil, jo je Jalnu dobro zagodel. Ves čas je pozvanjal z zvončkom, tako da smo vsi kar pókali od smeha. Jalen je speljal mašo do konca, potem pa je dejal: Saj se še prestopiti nisem več upal, ko si kar naprej zvonil! In tako je bil naš ata za večno rešen ministriranja. Drugače pa je bil Jalen velika dobričina. Vse, kar je imel, je sproti razdal.«

»V eni sezoni smo imeli po 4000 vpisanih obiskovalcev. Prihajalo je veliko Dunajčanov. Delali pa smo res - ne samo delali, v najhujši sezoni smo garali. Zvečer so me včasih tako bolele noge, da sem si podplate mazala s cvetom - žganjem in arniko. Mama je bila v kuhinji,

tudi sestri Iva in Dora, jaz sem bila v strežbi in sem servirala hrano, oče pa pijačo. Brata sta bila kasneje že v službah, vendar sta prihajala vsak konec tedna. Nosila sta nahrbtnike turistom na Kredarico in bila od tega plačana po 80 din. Če si stopil v dom, si moral plačati vstopnino. Imeli smo tudi poseben cenik za hrano in posebej je bilo zapisano, koliko stane, na primer, kuhanje makaronov, ki jih morda kdo prinesel s seboj. Moja mama je bila izvrstna kuharica, poznala se ji je odlična dunajska šola. V Aljaževem domu je lahko turist dobil vse od dunajskih zrezkov do žgancev, mleka in obare, kar si je pač zaželel. Bila sta kar dva »rora« v štedilniku. Posebna specialiteta doma je bil »kajzer šmoren s prajzelperom«, se pravi carski praženec z brusnicami. Nekoč v najhujši zadregi, ko je mama komaj sproti zmogla vsem ustreči in jim skuhati zaželjene jedi, je prišel v kuhinjo oče in naročil »omlet sufle« - saj veste, to je tista rahla omleta, prepognjena na pol in posuta s sladkorjem v prahu. Mama ga je kljub gneči naredila, gostu je bilo pač vedno treba ustreči. Jed je bila rahla kot balon, s ponve jo je predela na krožnik in ata je z njim odhitel v jedilnico. Tam pa ga je sam pojedel! Saj sicer nikoli ne bi prišel na vrsto.«

HITRE NOGE IZ DOLINE

Daleč naokoli so slovele »hostarske veselice« v Vratih.

»Ata je igral harmoniko, zastopani pa so bili še drugi domači instrumenti: pokrovke, kuhalnice,

Torkarjeva družina pred Aljaževim domom v Vratih leta 1926 - od leve proti desni: Stanko, natakarica - pomočnica za strežbo v domu, Dora, mama Minka z malo Ivo v naročju, Mara, oče Jože, Jože

vilice, kozarci, metla. Dr. Miha Potočnik v svoji knjigi Srečanje z gorami imenuje ta ansambel »triglavski jazz band«. Ob glasbi so planinci kar pozabili na svojo utrujenost in prestane napore in marsikdo je celo privzdignil težko okovane noge in se zavrtel ob poskočnih zvokih.«

»Najprej smo stanovali v Ribnem, kasneje v Bodeščajh. Starša sta pridno hranila denar in si pritrgovala, tako da sta v letih 1921 do 1931 pritrhnila toliko, da sta v Lescah sezidala veliko novo hišo. Kadar ni bilo obiskovalcev, sva šla z atom na vlak v Lesce. V hišo smo se preselili leta 1931, vendar smo bili še vedno vse sezone v Vratih. Tudi kasneje, ko sem bila že zaposlena v tovarni nogavic v Lescah, sem hodila vsak konec tedna v Vrata. V Mojstrani sem pobrala pošto, šla k mesarju in se s polnim nahrbtnikom podala v Vrata. Hodila sem uro in tričetrt. Če je šel kdo z mano, me je le stežka dohajal. Iz Mojstrane do Vrat je 10 kilometrov. Cesti sem se navadno izognila in šla po pešpoti, ki vodi po desnem bregu Bistrice, malo pred Peričnikom pa se pot spet priključi cesti. Vrh dolgega klanca Krede se v levo odcepi pot mimo rovtov in pod zanimivimi Galerijami, zadnje pol ure pa gre spet po makadamu. Vso pot stoji pred človekom mogočna podoba Stenarja, šele malo pred Aljaževim domom se pokaže pravi vladar doline, Triglav. Nekoč sem šla v dolino že ob treh zjutraj. Prav tam pod Galerijami, kjer spodaj šumi Bistrica, sem srečala čudno pojavo. Bil je čudak, malo premaknjen človek iz Mojstrane. Ustrašila sem se ga, da so mi šli kar lasje pokonci, a vrnitve ni bilo, izogniti pa se mu tudi nisem mogla. Ogovoril me je, šla sva lepo drug mimo drugega, vse se je srečno končalo.«

Vesela družba in »triglavski jazz band« pred Aljaževim domom - od leve proti desni okrog mize v smeri urinega kazalca: Dora, mama Minka z malo Ivo, natakariča, Stanko, oče Jože s harmoniko, pisatelj Janez Jalen, dr. Miha Potočnik s taktirko, dr. Stanko Tomišek s činelami, neznana oseba, dr. Hafner, svak dr. Hafnerja, Mara v črnem predpasniku in s kitko, Radko Poženel

Gospa Mara je bila vsega skupaj devetkrat na Triglavu, od tega je šla enkrat s Čopom čez severno steno.

»Od vseh otrok sem bila jaz največ v Vratih. Le eno leto me ni bilo. Ko sem bila stara 19 let, so me poslali v bližino Beljaka v šolo, ki so jo vodile nune. Bila sem v šivalnici, pa tudi nemščine sem se dobro naučila. Ker sem bila vsa poletja v Aljaževem domu, se na zelenjavo sploh nisem spoznala. Enkrat so me doma v Lescah slučajno poslali na vrt, naj grem zalit paradižnike. Šla sem in zalila kifelčarja, saj nisem ločila eno od drugega. Tudi žit nisem poznala, dobro pa se poznala bukve in smreke!«

VSEPOVSOD SVETLI SPOMINI

V Vratih je sredi najvišje poletne sezone in sredi najhujšega dela spoznala tudi svojega bodočega moža **Toneta Žnidarja**. Če je hotel biti z njo in govoriti z njo, je moral tudi on prijeti za delo, saj Mara sicer sploh ni imela časa.

Ko sta se poročila, sta si v Lescah ustvarila svoj dom in družino. Vedno sta rada hodila v Vrata. Vsa družina, tudi hčerka Marinka in sin Gregor, so bili vneti planinci. Vsako nedeljo so hodili v gore. Otroka sta bila sploh zelo zagreta. Kri pač ni voda! Nekoč so si že pripravili nahrbtnike za neko turo, vendar je naslednji dan deževalo. A

otroka sta vztrajala. Morali so si oprtati nahrbtnike na rame in se odpraviti na dvorišče. No, tam sta tudi otroka ugotovila, da strašno dežuje in da je bolje doma počakati na razjasnitev.

Kasneje so prišli tudi vnuki, ki so danes že sami veliki fantje in jih gospa Mara gleda takole od spodaj navzgor. Zlasti eden ji je od sile podoben, tako po zunanji podobi kot tudi po veseljem značaju. Iz roda v rod duh išče pot . . .

Gospa Mara prepeva, že vsa leta sodeluje pri cerkvenem pevskem zboru v Lescah in pri mešanem pevskem zboru Lipa v Radovljici. Mož ji tega veselja nikoli ni kratil, v njenih radostih je užival z njo vred. Z možem sta prav vsako leto obiskala Vrata, le predlani nista šla, ker je bil tedaj že hudo bolan. Tone, Marin mož, je umrl 10. avgusta 1992, 22. septembra pa bi praznovala zlato poroko. Rana ob tej bridki izgubi še ni zaceljena, a ostajajo čudoviti spomini na skupno prehojeno pot.

Najlepše darilo, kar jih je gospa Mara kdaj dobila, je slika Aljaževega doma na lesu, ki visi v predsobi, da jo takoj lahko vidi vsak obiskovalec. Dobila jo je od PD Radovljica za dolgoletno in požrtvovalno članstvo. Kadar jo pogleda, se ji zazdi, da jutranje sonce posveti iznad gozdnatega roba na Aljažev dom. In zažari tudi severna Triglavska stena, kamor je tolikokrat upirala pogled. Vsako pot znova pa zažarijo tudi podobe v spominu - jasne, bleščeče in natančne kot na fotografijah.

Za cel nahrbtnik ima teh spominov. Nekaj je bridkih in žalostnih, a večina je takih, ki jih človek lahko uporabi kot zdravilo za dušo v hudih dneh.